

Rigó Róbert

Egy Kecskemétre sodródott erdélyi irodalomtörténész megpróbáltatásai

Varró János: Erdélyi sorsvallató. Egy erdélyi 56-os utolsó vallomása

Tanulmányom első részében Varró János személyét mutatom be, majd az 1956-os erdélyi eseményekben játszott szerepét és elítélésének körülményeit. Ezt követően tárgyalom magát a „sorsvallatót”, Varró János be nem fejezett önéletrírását. Végül megemlítem Varró János kecskeméti munkásságát és emlékének ápolását is.

Varró János 1927. november 21-én született Marosvécsen egy szegény, négyholdas parasztcsalád harmadik gyermekeként. Tehetségének, tanítónőjének és családja áldozatvállalásának köszönhetően Marosvásárhelyen a Református Kollégium diákja lett, majd Kolozsváron tanult a Bolyai Tudományegyetem magyar nyelv és irodalom szakán. Tanulmányai befejezése után itt lett tanársegéd, majd 1957 szeptemberétől adjunktus. 1958 augusztusában a doktori disszertációján az utolsó simításokat végezte, amikor 26-án a Securitate letartóztatta. A kolozsvári katonai bíróság 1959. február 16-án 16 év börtönrre ítélte, az 1956-os magyar forradalom alatti „*ellenséges magatartása*” miatt. Innét a szamosújvári börtönbe vitték, majd 1959 szeptemberében a Duna-delta különböző kényszermunkatáborába, ahonnan közel hat év után, 1964. július 28-án szabadult. Ezt követően visszatért Kolozsvárra, ahol szeptembertől kishivatalnoki – egy vállalatnál számlázói – munkát kapott. Nem taníthatott, nem írhatott, kutatói munkáját sem folytathatta. 1965 tavaszán, miután meghalt Gheorghiu-Dej, a Román Munkáspárt első titkára, az új főtitkár Nicolae Ceaușescu lett, vezetése első lépései közé tartozott a múlt hibáinak feltárása, ami liberálisabb hangulatot hozott a korábbi éveknél. Ebben a légkörben Varró János is visszakapta közlési jogát, így 1966 őszétől a marosvásárhelyi *Igaz Szóban* publikálhatott, majd más folyóiratokban is. Varró János 1965-ben kérvényezte a kolozsvári egyetemen, hogy a korábban leadott kandidátusi disszertációját megvédhesse, de kérését elutasították. 1967-ben a kolozsvári egyetem magyar tanszékére versenyvizsgát írtak ki doktori képzésre, ahová felvételt nyert. Az újabb disszertációját Benedek Elek munkásságából írta, amit a Tudományos Tanács is jóváhagyott. 1968 tavaszán letette utolsó doktori vizsgáját és bemutatta disszertációja egy részét, amikor kiderült, hogy a minisztérium nem hagyta jóvá a disszertáció témáját. A döntés ellen fellebbezett, amire soha nem kapott választ, tehát a román hatóságok megakadályozták, hogy Varró János tudományos fokozathoz jusson. 1969-ben a kolozsvári katonai bíróság újratárgyalta Varró János ügyét és felmentette a korábbi vádak alól. 1970-ben az újonnan felállított kolozsvári Dacia Könyvkiadó magyar osztályának szerkesztője lett, ahol több mint háromszáz magyar nyelvű kiadványt

gondozott. A kiadónál két magyar nyelvű könyvsorozatot szervezett (Kismonográfiák és a Tanulók Könyvtára sorozatokat), ezeknek köszönhetően sokakhoz eljuthatott a klasszikus magyar irodalom. Kós Károly munkásságáról írt dolgozatát a hetvenes évek elején adták ki, ezenkívül írt egy történelmi regényt, több román fordítása és számos tanulmánya jelent meg.¹ 1987-ben Magyarországra jött, egy évre állami ösztöndíjat kapott. 1988-ban Szegeden, a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán ajánlották munkát Varró Jánosnak, tetszett is neki, de ott nem kapott volna megfelelő lakást. Ezt követően Kecskeméten elment az Magyar Szocialista Munkáspárt helyi vezetőihez és megkérdezte tőlük, hogy tudnának-e számára munkát és lakást biztosítani. Itt kiutaltak neki egy új lakást a Március 15-e úton és a Tanítóképző Főiskolán munkát is tudtak biztosítani számára a magyar tanszéken, ahol docensként tanított.² Közben 1995-ben, közel hetvenéves korában nyugállományba vonult, amikor a főiskola „címzetes főiskolai tanár” címet adományozott Varró Jánosnak, majd 1997-ig óraadóként dolgozott tovább. Varró János 1991-ben 56-os emlékérmeket kapott Göncz Árpádtól, a Magyar Köztársaság elnökétől, 1996-ban a Magyar Politikai Foglyok Szövetségétől érdemkeresztet, még ebben az évben Kecskemét Megyei Jogú Város Önkormányzatától „Kecskemét felsőoktatásáért” kitüntetésben részesült. 2004. március 22-én hunyt el Kecskeméten, hamvait szülőfalujában helyezték örök nyugalomra.³

Napjainkra az 1956-os erdélyi eseményeket és az azt követő megtorlásokat a visszatartott levéltári dokumentumok ellenére is egyre alaposabban feltárták. A téma egyik jeles kutatója Tófalvi Zoltán, aki hosszabb ideje ezt a témát kutatja⁴, és a közelmúltban megjelent a négykötetesre tervezett sorozatának több része is, amelyekben igen részletesen tárgyal több pert a korszakra vonatkozóan.⁵ Szintén jelentős dokumentumgyűjtemény jelent meg a témában Stefano Bottoni szerkesztésében és bevezető tanulmányával⁶, melyről Pécsi Györgyi írt recenziót, amit ezen folyóirat korábbi számában olvashattunk.⁷ Számos további tanulmány és visszaemlékezés is megjelent a témában.⁸

Mivel az 1956-os események Erdélyben és annak hatásai igen jól feltártak, ezért csak röviden foglalom össze az akkori eseményeket, és elsősorban Varró János szerepére térek ki. Varró János doktori disszertációját Kós Károly írói munkásságából írta, amit 1955 végé-

1 Ábrahám Sándorné összeállította Varró János írásainak gyűjteményét, a róla szóló kritikákat, írásokat is. Ábrahám Sándorné: *Varró János irodalmi munkássága*. Válogatott bibliográfia. Tanítóképző Főiskolai Kar, Kecskemét, 1992.

2 Ábrahám Sándorné Kun Eszterrel 2010. január 22-én készített interjú alapján. Ábrahám Sándorné Kun Eszter a Kecskeméti Főiskola Tanítóképző Főiskolai Karának nyugdíjas könyvtárosa és Varró János emlékének elkötelezett gondozója. Az interjú teljes szövege a szerző archívumában található.

3 Dávid Gyula: *1956 Erdélyben. Politikai elítéltek életrajzi adattára 1956–1965*. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2006. 337–338. o.

4 Tófalvi Zoltán–Gazda József: *Kövek a siratófalhoz*. Budapest–Stockholm, 1994, Tófalvi Zoltán: *Az 1956-os magyar forradalom visszhangja Erdélyben*, www.arts.u-szeged.hu/doktar/texts/tofalvi_fo.html, utolsó letöltés: 2010. január 4., Tófalvi Zoltán: *1956 – koncepciók Erdélyben*. In: Dr. Pál-Antal Sándor – Dr. Szabó Miklós (szerk.): *A Maros megyei magyarság történetéből*. Marosvásárhely, 1997.

5 Tófalvi Zoltán: *1956 erdélyi mártírjai I. A Szoboszlai-csoport*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2007, *1956 erdélyi mártírjai II. Az érmihályfalvi csoport*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2007, *1956 erdélyi mártírjai III. A Dobai csoport*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2009.

6 Stefano Bottoni (szerk.): *Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság (1956–1959)*. Pro-Print Könyvkiadó, Csikszéred, 2006.

7 Pécsi Györgyi: *A fordulat éve Romániában*. Forrás, 2009. 3. szám, 111–119. o.

8 Érdemes megemlítenünk P. Sebők Anna interjúkötetét, amelyben az erdélyi 56-os elítéltek vallanak az 56-os eseményekről és az azt követő elítélésükről és meghurcolásukról. P. Sebők Anna: *Kolozsvári perek 1956*. Hamvas Béla Kultúrakutató Intézet, 2001.

re nagyrészt elkészített, de fontosnak tartotta, hogy Magyarországon is kutatómunkát végezzén a témával kapcsolatosan. Munkájához nem kapott ösztöndíjat, így 1956 júniusában turistaútlevelel jött Magyarországra kutatni, két kollégájával, Dávid Gyulával és Lakó Elemérrrel együtt. Ekkor már Varró János feleségét, Varró Katalint figyelte a Securitate.⁹ Varró Jánost Magyarországon a korábban Kolozsváron megismert barátai segítették, és biztosítottak lakást, élelmet számára: Csatári Dániel, Békés István, I. Tóth Zoltán, Czine Mihály, Varga János és Varga József. Budapesten részt vett a Magyar Írók Szövetségének szeptemberi konferenciáján és október 6-án jelen volt Rajk László és társai újratemetésén, így Varró János megtapasztalta az itteni egyre feszültebbé váló politikai légkört.

Varró János tíz nappal a forradalom kitörése előtt, 1956. október 13-án tért vissza Kolozsvárra, ahol a rádión keresztül értesült az október 23-i eseményekről. Így emlékszik vissza ezekre a napokra az irodalomtörténész: „Túlzás nélkül mondhatom, hogy a tanszék fiatalabb tagjai az én tanári szobámban lévő rádió mellett élték át az ötenhatos magyarországi események minden fázisát. Vitatkoztunk, keseregtünk és reménykedtünk.”¹⁰ A magyarországi forradalom híre a románokra is nagy hatással volt.¹¹

Ebben az időszakban más fontos esemény is történt, ami Varró János és Dávid Gyula perében később nagy jelentőséget kap. 1956 június végén, az évzáró tanszéki értekezleten az egyetem akkori rektora, Bányai László kifejtette, hogy a „*kolozsvári Házsongárdban pihenő magyar írók és tudósok elhagyatott sírjait a Bolyai Tudományegyetem magyar tanszékének illenék gondozásba vennie. Erről ott helyben tanszéki határozat is született, melynek értelmében e sírok gondozásának megszervezésével a három aspiránst, Lakó Elemér nyelvészt, Dávid Gyula és Varró János irodalomtörténészt bízták meg hivatalosan.*”¹² Miután visszatértek Magyarországról, október közepén felosztották a sírokat egymás között, és hallgatóikkal rendbe rakták azokat a közelgő halottak napjára. Varró Jánosra Szenczi Molnár Albert, Misztótfalusi Kis Miklós

---

9 Varró Katalin nyelvésZRől, aki a Román Akadémia kolozsvári fiókjának kutatója volt, már 1956 áprilisában jelentést írt a kolozsvári Securitate által szervezett „Gyurka János” fedőnevű ügynök. A belső elhárítással foglalkozó alosztály már ekkor megjegyezte „figyelni kell a fent nevezett Varró Katalint, mint nacionalista megnyilvánulásai miatt gyanús elemet.” Bottoni 2006. 84–85. o.

10 Varró János: *Erdélyi sorsvallató. Egy erdélyi 56-os utolsó vallomása*. Korda Kiadó, Kecskemét, 2008. 109. o.

11 Paul Goma regényíró, akit később letartóztattak, mert szolidaritást vállalt a magyarországi eseményekkel, így emlékszik vissza ezekre a napokra: „Sokan, nagyon sokan gyűltünk össze Magyarorszáért. Ezen az őszön, ami a következő nyárig is eltartott, a tartományi rendőrfelügyelőségek és a börtönök mindig tele voltak, mint néhány évvel korábban, amikor több hullámban mentek a foglyok, hogy megszakadjanak a soha be nem fejezett Duna-fekete-tengeri csatorna partjain, amely inkább hatalmas büntetőtelep volt, mint építőtelep. Hosszú évek óta először a románok megint mertek »jól odamondogatni«. Másért is ki merték nyitni a szájukat, nem csak azért, hogy viccelődjenek. Az utcákon, az üzletekben, a villamoson hangosan tárgyalták a magyarországi eseményeket. Ráadásul egyre gyakrabban lehetett hallani, ilyenféle kérdéseket: »Na és mi? Nem vagyunk mi is ugyanolyan helyzetben, mint a magyarok?« Sőt még messzebb mentek – hihetetlen: azoknak a milicistáknak vagy állambiztonságiaknak, akik fel mertek szállni egyenruhában a villamosra, az emberek jól odamondogattak, taszigálták, egyszerűen zaklatták őket.” Idézi: Catherine Durandin: *A román nép története*. Maecenas Könyvek, Budapest, 1998. 365. o.

12 Varró 1998. 110. o.

és Dsida Jenő sírjának rendbehozatala jutott.¹³ November elsején Lakó Elemér és Varró János nem volt a temetőben, mert az egyetem egész tanári karát gyűlésre hívták annak érdekében, hogy hűségükről biztosítsák a Román Munkáspárt (RMP) akkori főtitkárát, Gheorghiu-Dejt. Dávid Gyula nem tudott a gyűlésről, ezért a diákjaival kiment a temetőbe és virágokat vittek, gyertyát gyújtottak az általuk gondozott síroknál. A diákok más csoportjai eközben Reményik Sándor sírjánál koszorúztak és szavaltak, majd elénekelték a Székely himnuszt a Securitate emberi előtt. Dávid Gyula elmondása szerint a diákok egy része „az egész temetői akciót úgy értelmezték, hogy halottak napján tisztelegniük kell a forradalomban elesett fiatalok emléke előtt. Egyik-másik fekete szalagot és kokárdát viselt. (...) Másnap mondta be a Szabad Európa Rádió, hogy az egyetem diákjai tüntettek a Házsongárdi temetőben a magyar forradalom mellett. Ez igaz, mondtam én, a tüntetés kivételével, mert az egésznek tényleg az volt a célja és az érzelmi tartalma, hogy kifejezze a forradalommal való szolidaritásunkat.”¹⁴ Ezért az akcióért az 1957. március 13-ra virradó hajnalon letartóztatták Dávid Gyulát. Borcsa János írásában kiemelt, hogy Varró János már 1956 novemberében felfigyelt arra, hogy Szilágyi Domokos viselkedése megváltozott, ami egybecseng a Szilágyi Domokosszocié 2006-os megnyitása óta nyilvánosságra került információkkal.¹⁵

Varró János és felesége ebben az időben már biztosan tudta, hogy a Securitate megfigyelése alatt állnak.¹⁶ Ezek után Varró János is várta a letartóztatását.¹⁷ „A Dávid Gyula letartóztatását követő napokban elkészítettem »börtöncsomagomat«, váltó fehérneműt, törülközőt, szappant, fogkefét, tűt, cernát, s minden éjjel vártam, hogy értem jönnek, hiszen tudtam, hogy Dávid Gyula semmivel sem »bűnösebb«, mint én.”¹⁸ Varró Jánosról a Securitate által szervezett „Gyurka” fedőnevű ügynök, aki Varró Katalin bizalmasa volt, már jóval korábban, 1956 novemberében is adott jelentést.¹⁹ Varró Katalin ellen ebben az időben felderítő

---

13 Ezekre az eseményekre Dávid Gyula másként emlékszik. Dávid Gyula tartott előadásokat a másodéves magyar szakos hallgatóknak „s akkor találtam ki – és nyertem el ehhez a tanszék jóváhagyását is –, hogy »Városnéző tanulmányi séták« címszó alatt megismertetem a diákcsoportot Kolozsvár magyar irodalmi nevezetességeivel. (...) Aztán meg a Házsongárdi temetőbe mentünk, meglátogatni azokat a sírokat, amelyekről azt gondoltam, hogy ismerniük kell. A temetőn végigsétálva láthattuk, hogy sajnos elég sok elhanyagolt sír van, melyben írók nyugsznak. Akkor fogalmazódott meg bennünk az ötlet: minthogy közeleg a halottak napja, illenék nekünk ezeket a sírokat rendbe tenni, hiszen család nélkül maradt íróknak végeredményben az irodalom szakosok a hozzátartozóik. (...) Így indult, talán kétszer mentünk még a temetőbe október 23-a előtt és után is, letakarítottuk a sírokat. November 1-jén, halottak napján természetesen adódott, hogy virágot vittünk rájuk és gyertyát is gyújtottunk.” P. Sebők Anna: Az erdélyi 1956-os per. Beszélgetés az egykori rab Dávid Gyula irodalomtörténésszel. Kortárs, 2001. 10. szám, www.epa.oszk.hu/00300/00381/00051/sebok.htm, utolsó letöltés: 2010. január 6.

14 Uo.

15 Borcsa János: Varró János hagyatéka. Székelyföld, 2009. 1. szám 179. o.

16 Varró Katalin a következőket mondta az ügynöknek: „biztos, hogy ők [a Varró család] most megfigyelés alatt állnak”. A jelentés dátuma: 1957. március 23. Bottoni 2006. 237. o.

17 Egy 1958. május 8-án készített ügynöki jelentés szerint Lakó Elemér a következőket mondta: „Azután amikor Dávid Gyulát letartóztatták, ő – Varró – nagyon félt. Beteg volt, idegileg, Nyugatra akart szökni Jugoszlávián keresztül. Addig nyagattam, hogy maradjon itt, amíg nagy nehezen sikerült [lebeszélni].” Bottoni 2006. 331. o.

18 Varró 2008. 114. o.

19 Az ügynök Varró Jánosról és Gazda Ferencről készült jelentése után a Securitate a következő feladatot adta ki: „Mivel »Gyurka« ügynök nagy bizalomnak örvend a nevezett Gazda Ferencnél és Varró Katalinnál, velük beszélgetve állapítsa meg konkrétan, hogyan fejtik ki lázító tevékenységüket egyes magyar nacionalista elemek körében a magyarországi események hatására (...)” Bottoni 2006. 191. o.

nyomozást kezdeményeztek „ellenséges megnyilvánulásai és nacionalista lázító tevékenysége miatt”.²⁰

Dávid Gyula csoportjának a perét 1957 májusában tárgyalta a kolozsvári hadbíróóság, a vádak közül „csak a temetőlátogatás maradt, mint konkrét tény”²¹, amiért hét év börtönbüntetést kapott. A kolozsvári Securitate 1957. május 16-án csoportos vizsgálati dossziét nyitott Varró János és Lakó Elemér ellen, mert „mindketten tagjai egy felforgató szervezetnek és ellenséges nacionalista elemek.” Már 1957. augusztus 21-én a Kolozs tartományi Securitate összefoglaló jelentést állított össze a Varró János és Lakó Elemér elleni vizsgálat alapján. Ebben összegyűjtötték az ügynöki jelentéseket és a letartóztatott Dávid Gyula, Jordáky Lajos, Varga László és Dobai István kihallgatási jegyzőkönyveiben lévő információkat, amelyek a későbbi vádpontokhoz a „bizonyítékokat” adták. Varró János egyetemi dolgozószobáját 1957. szeptember 15-től lehallgatták.²² A következő évben le is tartóztatták. „1958. augusztus 26-án délután hat órakor egyetemi szobámban ültem az írógép előtt, s disszertációm rezüméjének utolsó oldalát gépeltem. (...) Hirtelen kinyílt az ajtó, s három fiatal férfi lépett be hozzám kopogtatás nélkül (...). Ebben a pillanatban halálosan biztosan tudtam, hogy elveszett ember vagyok.”²³ Tehát a letartóztatás előtt egy évvel jórészt már készen állt a nyomozati vizsgálati jelentés.

A kihallgatás során a Securitate tisztjei Varró Jánost a Dobai István- és Varga László-féle összeesküvés perbe is be akarták vonni, akiket 25–25 év börtönrre ítélték. Dobai István írt egy tervezetet „Az erdélyi kérdés békés rendezése” címmel, melyben kifejtette, hogy Magyarország és Románia határát az erdélyi Érchegység vízválasztóján kell meghúzni, és népességcserével kell áttelepíteni a más nemzetiségű lakosokat. Az erdélyi magyar értelmiségiek támogatását akarták megszerezni a tervezethez, össze is állítottak egy listát, majd az ENSZ elé akarták vinni azt. A listán többek között szerepelt Márton Áron, Szabédi László, Kós Károly és Varró János neve is, ez alapján akarták bevonni őt is a perbe. Varró János nem ismerte el a kihallgatás során, a többszöri bántalmazás ellenére sem, hogy tudott volna a tervezetről (Varró ekkor még tényleg nem tudott a tervezetről). Dobai és Varga későbbi hamis vallomása alapján azonban bizonyítottan találták ezt a vádpontot is.²⁴

Varró János és társai perét, az úgynevezett Bolyai harmadik csoport ügyét 1959. február 16-án tárgyalta a kolozsvári hadbíróóság. Vádlott-társa volt Lakó Elemér, Péterffy Irén másodéves magyar szakos hallgató, Vastag Lajos²⁵ másodéves magyar-történelem szakos hallgató és Páll Lajos, a Képzőművészeti Főiskola másodéves hallgatója, akit Varró János ekkor látott életében először. Varró Jánost 12 vádpontban vádolták. A fontosabb vádak a következők voltak: 1956-ban Magyarországon kapcsolatba lépett több ellenforradalmárral, a kolozsvári Házsongárdi temetőben diákcsoportjával több „burzsoá-nacionalista” író sírját gondozta, a diákok körében „demagóg népszerűsége” törekedett, ellenséges rádió adásait hallgatta, egyetértett a Nagy Imre-kormány programjával, 1956. november 5-én sírva járkált az egyetem folyosóján, csángó diákokat nacionalista szellemben nevelt, a bebörtönzött Dávid Gyula családjának gyűjtést rendezett. Összeköttetésben állt a hazaáruló Dobai Istvánnal és Varga Lászlóval, ismerte a tervüket, és azt nem jelentette

20 Uo.

21 P. Sebők Anna: *Az erdélyi 1956-os per*.

22 Bottoni 2006. 279. o.

23 Varró 2008. 117. o.

24 Uo. 138. o.

25 P. Sebők Anna interjújában másként írta a neveket: Péterfi Irén és Vastagh Lajos.

a hatóságoknak, Kós Károly munkásságáról „antimarxista, nacionalista-revizionista” szellemben írt. Az utolsó vádpont szerint Dávid Gyulával és Lakó Elemérel elhatározták, hogy „*ha a román hadsereg beavatkozik Magyarországon, mi nem vonulunk be a román hadseregbe, hanem visszaönulunk a hegyekbe, s az intervenció meghiúsításán fáradozunk.*”²⁶ Erre a vádpontra Dávid Gyula volt a vád tanúja, aki beismerő vallomást tett, és a tárgyaláson is fenntartotta vallomását.²⁷ Dávid Gyula egészen másként idézte fel a Varró János perében játszott szerepét: „*Mindannyian a vád tanúi voltunk. Valamiféle fegyveres összeesküvésben való részvételt akartak a nyakunkba varrni, de én a tárgyaláson mindvégig tagadtam. Az egészen az lehetett az alapja, hogy Varrónak, mégpedig legálisan, volt puskája. Kiváltotta a vadászfegyver-tartási engedélyt és eljárógatott vadászni.*”²⁸ Varró Jánost 16 évre, Lakó Eleméért 15, Péterffy Irént és Vastag Lajost nyolc-nyolc, Páll Lajost hat év börtönre ítélték.

Az *Erdélyi sorsvallató* című kötetet Varró János Erdély elhagyása után, hatvanéves korában írta Magyarországon 1987 ősze és 1988 tavasza között. A kötet Páskándiné Sebők Anna ajánlásával kezdődik, majd Varró János egykori tanítványa, Sípos Zsolt bibliai idézetekre reflektáló, kissé patetikus Előszavát olvashatjuk. A könyv 209. oldalán található a grindis lágérben 1962 tavaszán írt *Üzenet Évikének*, és a végén a *Május* című versek, ezután Ábrahám Sándorné írása olvasható, melyben röviden, mintegy másfél oldal terjedelemben, összefoglalja Varró János életét, munkásságát.

A kötet kiadása kalandos körülmények között történt. Varró János halála után az iratai lányához, Varró Enikőhöz kerültek. Az iratok éveken át pincében voltak, átnedvesedtek, eger rágta meg egy részüket. Az iratokat 2007 pünkösdjén Varró Enikő átadta Ábrahám Sándornénak, aki közöttük megtalálta az *Erdélyi sorsvallató* kéziratának két és fél példányát, így össze lehetett állítani egy teljes anyagot. Ezt követően megállapodtak a Korda Kiadóval, hogy kiadja a kéziratot.²⁹ Varró János nem mondta el senkinek, hogy már megírta börtönéveinek a történetét és az emlékiratait, pedig sokan könyörögtek neki.³⁰ A gépelt kézirat megtalálható a Teleki László Alapítvány Könyvtárában is, de erről Kecskeméten nem tudtak Varró János hozzátartozói és barátai.³¹

Varró János 222 oldalas önéletírását kilenc fejezetre tagolta, életének – főként meghurcoltatásának – különböző helyszínei alapján. Az *Erdélyi sorsvallató* egy be nem fejezett önéletírás, mert Varró János az 1968-as események taglalásánál félbehagyta az írását.

Varró János visszaemlékezésének számomra legfontosabb tanulsága, hogy a diktatúra időszakában bárkit, bármikor be lehet csukni, meg lehet verni, meg lehet alázni, tönkre

26 Varró 2008. 152–153. o.

27 Uo. 156. o. Később a börtönben Varró János megkérdezte Dávid Gyulát, hogy miért vallott ellene, mire ő a következőket mondta, Varró szerint: „*Hónapokig vallattak, hogy elismerjem, de szilárdan kitarítottam, hogy ilyenről mi soha nem beszéltünk. Aztán egy éjszaka kiszedtek az ágyból, felvittek a vallatósobába, rám irányították a lámpát, ordítottak, káromkodtak, hogy hányszor kérdeztek, s mindig tagadtam, hát nézzem meg, Varró János őszintén bevallott mindent. Én meg voltam győződve, hogy velem egyszerre titeket is letartóztattak, s összeroppantam. Már nem volt erőm semmire, s csupán azt akartam, hogy ha már titeket elítélnék, engem is ítéljenek el veletek együtt. Ezért írtam alá a jegyzőkönyvet. Bocsássatok meg, nem sejtettem, hogy ez lesz belőle.*” 159. o.

28 P. Sebők A.

29 Különféle okok miatt a kézirat és a megjelent kötet nem teljesen fedi egymást, néhány mondatot kihagytak belőle.

30 Varró János hozzátartozói, volt barátai a mai napig nem értik, hogy miért nem árulta el nekik, hogy már 1988-ban elkészült a visszaemlékezésével. Sípos Zsoltnak halála előtt megemlítette a visszaemlékezését, és azt is kérte, hogy adják ki. Ábrahám Sándorné Kun Eszterrel 2010. január 22-én készített interjú alapján. Az interjú teljes szövege a szerző archívumában található.

31 A Teleki László Alapítvány Könyvtárában a 762/1988. jelzet alatt található az *Erdélyi sorsvallató*.

lehet tenni a szakmai karrierjét, a magánéletét. Ugyanakkor Varró János visszaemlékezése arra is példa, hogy a diktatúrát is túl lehet élni, lehet tisztességes, autonóm maradni és következetesen ragaszkodni az olyan egyetemes emberi értékekhez, mint az emberi méltóság, a tisztesség, a közösségért való önzetlen kiállás, a szolidaritás és a szabadság, még a börtönben, a munkatáborban is – hasonlóan Radnóti Miklóshoz. Meg is állapítja Varró János, hogy *„hosszú börtönéletem alatt sokszor tapasztaltam, hogy a rabtartót az bosszantja a legjobban, ha a rab autonóm emberként viselkedik.”*³²

Számot vetve a sorsával, maga a szerző is átgondolta, hogy szegényparaszti származása ellenére miért nem állt inkább a hatalom szolgálatába, mert akkor biztosan „sikeresebb és könnyebb” élete lett volna. Meg is adja a választ erre: az ok a származása. Ezt a látszólagos ellentmondást Varró János az őt kibocsátó közösség iránti felelősségvállalásra hivatkozva oldja fel. *„Vécs jelentette számomra a szilárd talajt, az otthon biztos fogódzóját, de ugyanakkor a számon kéro szeket is, amely előtt vállalom kellett az erkölcsi felelősséget mind szavaimért, mind cselekedeteimért. Ez a felelősségérzet határozta meg egyéni sorsomat, ez gátolt meg abban, hogy „egészséges” származásom előnyeit és képességeimet kihasználva, az anyagi jólét sima útját járjam. (...) Tán a léleknek is megvannak a maga öntörvényei, melyek kristályrendszerbe foglalják az értelem és érzelem világának kusza szövevényét, létrehozzák azt a tudatot, amely az egyén individualista hajlamait megnyesegeti, s őt az őt is megtartó közösség egyetemes céljainak szolgálatába állítja.”*³³

Varró János középiskolás éveire visszaemlékezve írja a következő gondolatot, amely igazán jellemző következetességére és életfelfogására: *„tudtam, hogy vannak dolgok, melyeket akkor sem szabad eltérnünk, ha nyomban az életünkkel fizetünk érte. Ezek közé tartozik a tudatos megalázás, mely embervoltunktól foszt meg, s céltalanná teszi egész további életünket.”*³⁴

Varró János számára a tanítás nagy jelentőséggel bírt, a börtönben is tanár maradt, rabtársaiban így próbálta meg tartani a lelket, mert ezzel tudta kizökkenteni őket is és saját magát is börtön hétköznapijainak *„idegölő feszültségéből”*. *„Egyszerre célt láttam magam előtt: tanítani, formálni ezeket a gyerekeket, nem engedni, hogy a sivár börtönhangulat, a céltalanság érzése eluralkodjék rajtuk. Ezt a legegyszerűbben úgy érhettem el, hogy elérhető, konkrét célokat tűztem eléjük. Megértettem velük, hogy nekik nem szabad elvesztegetniük a börtönben töltött időt, tanulniuk kell, hogy ha kiszabadulnak, folytatni tudják tanulmányaikat. Nyomban „meghirdettem” hát előadásaimat történelemből és irodalomtörténetből, amit nagy lelkesedéssel fogadtak. Így kezdődött el börtönéveim tanári pályája, melyet öt és fél év alatt egyetlen pillanatra sem hagytam abba, s nyugodt szívvel állítom, hogy börtönbeli tanítványaimnál jobb tanítványaim sose voltak, hasznosabb tanári tevékenységet sohasem fejtettem ki. (...) S míg egyetemesdit játszottunk, körülöttünk tombolt a szamosújvári pokol.”*³⁵

Varró János írása részletes és pontos kordokumentum is. Önéletírásában nagyon szemléletes és reális leírások olvashatók a fontosabb történelmi eseményekről. Kifejti, hogy Trianon után a marosvécsi arisztokrata, báró Kemény János felelősséget vállalt a falu lakói iránt, és a Helikon társulat megbeszéléseit Marosvécsen tartották, ami a szegény parasztyerek számára az első találkozást jelentette az írókkal, költőkkel, irodalmárokkal. Varró szemléletesen bemutatja 1940-ben a magyarok bevonulását, Észak-Erdély visszacsatolását

32 Varró 1998. 160. o.

33 Uo. 15–16. o.

34 Uo. 84. o.

35 Uo. 164–165. o.

is.³⁶ Részletesen ír a front átvonulásával járó zűrzavaros időszakról, a német megszállásról, a kiűrésről, a menekülésről, a szovjet megszállásról, a románok fosztogatásáról és kegyetlenkedéseiről, amelyet a szovjet katonák igyekeztek korlátozni és megszüntetni. A szerző sorra veszi írásában azokat az eseményeket, amelyekkel a román hatóságok korlátozták, visszaszorították, megfélemlítették a magyar nemzetiségű lakosságot, ezeket megszemélyesítve, konkrét történetekkel teszi hitelessé. Varró János a háború után középiskolásként részt vett a marosvásárhelyi közéletben, ekkor ábrándult ki a politikából és a szocializmusból is, melyhez szegényparaszti származása miatt kezdetben vonzódott.³⁷ Nem tartotta be a kommunista párt felsőbb útmutatásait, autonóm módon, a helyi magyar közösség érdekét védte, ugyanakkor figyelemmel kísérte a magyarországi politikai, közéleti és irodalmi eseményeket is.³⁸

A kolozsvári Bolyai Tudományegyetem tanáraitól, vezetőiről is igyekszik objektív, hiteles képet nyújtani. Itt Varró János elsőévesen a Magyar Irodalomtörténeti Tanszék könyvtárosa lett, és így közel került Szabédi Lászlóhoz, akit barátjának, mesterének tekintett. Varró János írásán át betekínthetünk az egyetem oktatói karába, ahol a tanárok között a legfőbb határvonal szerinte ott húzódott, hogy valaki a hivatalos marxista irányvonalat követi-e, vagy próbál objektív és autonóm személyiség maradni.

Varró János nagyon jól érzékelteti a szocializmus irracionalitását és működési logikáját, mikor leírja, hogy az első év végén szovjet ösztöndíjra javasolták, ez ellen tiltakozott, és arra hivatkozott, hogy ő magyar nyelv és irodalom szakos, és azt jobban el tudja sajátítani Kolozsváron, mint a Szovjetunióban. Ekkor Nagy István rektor a tudomására hozta, hogy mennie kell, mert őt a származása miatt vezető kádernek szánják. Később kiderült, hogy irodalom szakon nincs hely csak zöldségtermesztés és haltenyésztés szakokon, amit nem vállalt el a minisztériumi megfélemlítés ellenére sem.

A másik döbbenetes eset a szocialista jogértelmezés sajátosságairól Varró János és a szamosújvári börtönparancsnok közötti párbeszéd, amikor Goiciu megkérdezte Varró Jánost:

„– *Hány évet kaptál?*
– *Tizenhatot.*
– *Hát mit csináltál?*
– *Semmit.*
– *Menj az anyád picsájába, büdös bandita, ha semmit sem csináltál volna, odavetettek volna neked vagy öt-tíz évet, de nem tizenhatot.*”³⁹

De miért is hurcolták meg Varró Jánost, a fiatal irodalomtörténészt minden ok nélkül, mint ahogy később a bíróság is megállapította? Erre a kérdésre a választ maga Varró János

---

36 Varró János megjegyzi, hogy „mindent egybevetve, Erdély magyar népe végtére is nyert a bécsi döntéssel. Az a nemzedék, amely e négy év alatt magyar iskolába járt, nemzeti kultúrájában, nemzeti tudatában megerősödve fogadta az 1945 után kialakult új helyzetet.” Varró 32. o., valamint „Vécs meg a környező falvak számára a »magyar világ« óriási fellendülést hozott. Hatalmas munkálatok kezdődtek mindenfelé, volt munkaalkalom bőven.” Utakat építettek újjá, megépítették a Dédát Szeretfalvával összekötő vasútvonalat, majd a szalárdi erőrendszert. Varró 35. o. A Déda–Szeretfalva közötti vasútépítést a háború alatt a Kecskeméti Népbank finanszírozta, Bende Sándor elnöksége idején. Rigó Róbert: *A Kecskeméti Népbíróság perei* (kézirat).

37 A KF TFK több munkatársának visszaemlékezése szerint Varró János Magyarországon is mereven elzárkózott az aktív politikai élettől, a rendszerváltást követően is.

38 Így ír erről Varró János: „Az értelmes cselekvés útját kerestem, célt, amelyért élni érdemes. A múltat ismertem és végleg elutasítottam, az újnak elfogadtam az elméletét, de teljesen elfogadhatatlannak tartottam mindennapi gyakorlatát.” Varró 2008. 93. o.

39 Varró 2008. 158. o.

is éveken át kereste a börtönben, míg 1960 márciusában egykori „bolyais” diákok érkeztek a lágerbe, akiktől megtudta, hogy a Bolyai Tudományegyetem 1959. március 19-én, az egyesülési nagygyűlés után gyakorlatilag megszűnt. Ekkor tudta meg azt is, hogy Szabédi László tiltakozásul öngyilkos lett.⁴⁰ *„Végre megtudtam azt, ami letartóztatásom óta mindvégig izgatott, tudniillik azt, hogy miért tartóztattak le, és miért mérték ránk ilyen súlyos büntetést. Eszerint a román államvezetés már 1958 nyarán konkrétan készült a Bolyai Tudományegyetem megszüntetésére. A román vezetés, amely akkor még tartott a nemzetközi közvéleménytől, s nem akarta, hogy ezt az egyesítési nagygyűlést diszkordáns magyar hangok zavarják, tudatosan előkészítette a talajt, s a mi elítélésünkkel alaposan ráijesztett a Bolyai Tudományegyetem tanáira, hogy azok meg se merjenek mukkanni.”*⁴¹ Tehát Erdélyben a magyar fiatalokat, többek között Varró Jánost is azért fogták perbe minden jogalap nélkül, a magyar forradalmi események okán, hogy az ott élő magyar kisebbség jogait, oktatási lehetőségeit csorbítsák és az erdélyi magyar értelmiséget megfélemlítsék. Fontos kijelentést tett Varró János az erdélyi magyar értelmiség felelősségéről a 20. század második felére vonatkozóan, ami a mai napig is sok vonatkozásban érvényes. *„A romániai magyar értelmiség »periódusokat«, »nehéz időket« vélt látni ott, ahol tulajdonképpen egységes és szerves történelmi folyamatról, a romániai magyarság felszámolásáról volt szó. Nem ismerte fel, hogy a magyar nemzetiségi kultúrát sújtó intézkedések végeredményben az egész magyar kisebbség felszámolását célozzák, vagy ha felismerte, meg sem kísérelt fellépni ellenük egységesen, mégpedig az ország érvényben lévő törvényeire támaszkodva. Nem ismerte fel, hogy élethalálharcról van szó, hanem, az egyéni menekülés útjait keresve, hagyta magát atomizálni, s lépésről lépésre »okosan« vonult vissza, míg csak a szakadék szélére nem érkezett.”*⁴²

Varró János szakmai karrierje mellett családi életét is megviselte a börtönben eltöltött idő. Mikor lefogták, akkor várta felesége, Varró Katalin a második gyermeküket, mikor kijutott a börtönből megtudta, hogy közben felesége elvált tőle, majd házasságot kötött, és az új férje adoptálta a gyermekeit.⁴³ A hatéves gyermekét szabadulása után látta először, később felesége tiltása miatt a gyermekeivel sem találkozhatott, nehogy az ő életüket is „tönkretegyje”.⁴⁴ 1964 decemberében Varró János feleségül vette Balogh Évát, a Kolozsvári Magyar Színház színésznőjét, de három év múlva elváltak. 1975-ben ismét megházasodott Varró János, a nála jóval fiatalabb Vajda Enikőt vette el, akitől kislánya született. 1987-ben, mikor Varró János úgy döntött, hogy Magyarországra jönnek, a felesége és a gyermeke sem tudott arról, hogy ez végleges döntés, és nem csak vakációzni jönnek. Felesége Kecskeméten egy szakközépiskolában tanított, majd nem sokkal kecskeméti letelepedé-

40 Szabédi László az egyesülési nagygyűlésen ellentmondott az azt vezető Causescu-nak, aki az önálló magyar tudományegyetem ellen érvelt. Szabédit nyilvánosan megalázták a gyűlésen, majd kénytelen volt önkritikát gyakorolni (Vincze 1997). Ezt követően Szabédit állandóan zaklatták, aki végül vonat elé vetette magát, ezt követően öngyilkos lett Csendes Zoltán prorektor, majd a felesége, Molnár Zoltán közgazdász professzor és Tóth Sándor is. Varró 2008. 186–187. o.

41 Uo. 185–186. o.

42 Uo. 215. o.

43 Varró János az egyik ügynöki jelentés szerint 1958 májusában már külön élt feleségétől. Bottoni 2006. 331. o. Varró János a börtönből megüzentte feleségének a korábban szabaduló dr. Schönfeld József aradi főbírval, hogy váljon el tőle és próbáljon Magyarországra menni és ott új életet kezdeni, mert Varró János úgy gondolta, hogy felesége és gyermekei életét is tönkreteszik a román hatóságok, és a gyerekeket még középiskolába sem veszik föl. Közben Varró János feleségét kitétték akadémiai állásából és bolti pénztárosként dolgozott. Varró 2008. 190. o. Varró János első házasságából született gyermekei (István, Alpár) és volt felesége is a hetvenes évek elején kivándorolt az Amerikai Egyesült Államokba. Ábrahám Sándorné Kun Eszterrel 2010. január 22-én készített interjú alapján. Az interjú teljes szövege a szerző archívumában található.

44 Varró 2008. 219. o.

sük után, 1989. április 18-án, 37 évesen gyógyszer túladagolás következtében elhunyt. Ez nagyon megviselte Varró Jánost, „olyan volt, mintha valami rolót lehúztak volna”, az alkotó kedve és életkedve is elment, majd az egészségi állapota is romlani kezdett.⁴⁵

Varró János bő két évvel a romániai forradalom előtt, édesanyja halála után egy héttel, 1987 augusztusában hagyta el családjával Kolozsvárt és jött át Magyarországra.⁴⁶ A román hatóságok úgy döntöttek, hogy Varró Jánost, a Dacia Könyvkiadó munkatársát nyugdíjazzák, és a munkakörét megszüntetik. „A román államvezetés elérkezett a nemzetiségi kérdés végleges megoldásának utolsó fázisához. Endlösung!”⁴⁷ Varró János – sokakkal együtt – ekkor teljesen reménytelennek látta a magyarság és a saját helyzetét is Romániában, ezért döntött úgy, hogy néhány személyes holmival, hatvanévesen, Magyarországra jön. Varró János írása elején kifejti, hogy sokat tépelődött azon, mit kellene tennie, hiszen neki, mint erdélyi magyar értelmiséginek, a nehéz időkben az a feladata, hogy „tartsa a lelket a környezetében” Kolozsvárott. Ezért nem mehet vissza Marosvécsre sem a testvéreihez a nyugdíjazása után, ahová hívják.

Magyarországon barátai segítették lakáshoz és munkához a feleségét is: Czine Mihály, Cseres Tibor, Ara Kovács Attila. Varró János azonban vívódott, „Saját népiünk körében maradhattunk, kislányom anyanyelvén folytathatja iskolai tanulmányait, feleségem egyetemi képzettségének megfelelően magyartanárként dolgozhat, én pedig magyarul írhatok, taníthatok, tudásom, tehetségem nem válik holt tőkévé. (...) Igen, dolgozhatom, mint annyi más magyar értelmiségi, de odaát, Romániában úr maradt utánam. Az emberek nem tudják, miért kellett eljőnnöm, joggal hishetik, hogy a nehézségek elől szöktem meg, hogy elárultam őket.”⁴⁸ A mai napig is minden felelősen gondolkodó, Magyarországra telepedett határon túli magyar értelmiséginek szembe kell néznie ezzel a dilemmával.

Ábrahám Sándorné Varró János személyiségét a következőképpen jellemezte: „Voltak emberek, akik Varró Jánost vagy megszerették, vagy nem. Egyszerűen bele lehetett szeretni, olyan volt, hogy megfogta az embert, az a tartás, a belső és külső tartása. Látszódtott, hogy valamit visz, cipel magával, de tartja magát. Ha megszólalt, elbűvölt mindenkit. Nagy tudású, nagy kaliberű ember volt. Kálmán Lajoshoz hasonlóan ő is mindig, mindenkit tanított. (...) Valójában zárkózott ember volt, csak keveseknek nyílt meg.” Varró János nagyon szeretett tanítani, és idős korára ez végre megadatott számára. A főiskolán rendezvények szervezésében is részt vett, a kollégium igazgatója lett, Kecskeméten előadásokat tartott, és a rendszerváltást követően Erdélyből érkező csoportokat fogadott.⁴⁹

---

45 Ábrahám Sándorné Kun Eszterrel 2010. január 22-én készített interjú alapján. Az interjú teljes szövege a szerző archívumában található.

46 Romániában a nyolcvanas évek második felére Ceaușescu diktatúrája egyre elviselhetlenebbé vált. Az élelmiszerhiány és a nélkülözések miatt 1986-ban két kolozsvári gyárban sztrájkoltak a munkások. A magyarokat külön nyelvi és kulturális intézkedések sújtották, és egyre többen igyekeztek elhagyni Romániát. 1987-ben 6500 letelepülni szándékozó érkezett Romániából Magyarországra. 1987-ben Magyarország is változtatott korábbi határon túli nemzetpolitikáján és a magyar kisebbségek sorsa iránt aktívabban vállalt felelősséget. Magyarországon 1988-ban több tüntetést is tartottak Ceaușescu politikája ellen és az erdélyi magyarság mellett, ebben az évben vált ismertté a falurombolási terv, amely tovább fokozta a felháborodást. Ez ellen több tízezres, más becslések szerint százezres tömeg tiltakozott Budapesten, június 27-én, ez volt 1956 óta a legnagyobb tömegmegmozdulás Magyarországon. Romsics Ignác: *Volt egyszer egy rendszerváltás*. Rubicon-Könyvek, 2003. 90–94. o.

47 Varró 2008. 12. o.

48 Uo. 17. o.

49 Ábrahám Sándorné Kun Eszterrel 2010. január 22-én készített interjú alapján. Az interjú teljes szövege a szerző archívumában található.

Összességében elmondhatjuk, hogy Varró János írása kiváló kordokumentum. A szerző nézőpontjából, amely igyekszik hiteles és reális maradni, nyomon követhetjük a Trianon utáni Romániában az erdélyi magyarság megpróbáltatásait 1968-ig. Megismerhetjük a román börtönök és munkatáborok embertelen és kegyetlen világát. Varró János nemcsak saját életútját mutatja be, hanem az általa megtapasztaltakon és elmesélt történeteken keresztül egy valós képet igyekszik festeni a korabeli viszonyokról. Ezen túl, és talán ennél lényegesebb, hogy egyfajta erkölcsi fogódzót, útmutatót is igyekszik nyújtani az olvasó számára nem mindennapi, megpróbáltatásokkal teli életútjára alapozva. Ezért nagyon jó és fontos írás.

Varró János emlékének ápolása

Varró János emlékének ápolása több személy és intézmény nevéhez köthető: Ábrahám Sándorné Kun Eszter, a tanítóképző kar nyugdíjas könyvtárosa, Kerényi György, a Kecskemét–Marosvásárhely Baráti Kör Egyesület elnöke, Sípos Zsolt, Varró János egykori tanítványa, Steklács János, egykori kollégája. A Kecskeméti Főiskola Tanítóképző Főiskolai Kara, azon belül is a magyar nyelv és irodalmi csoport igyekszik ébren tartani Varró János emlékét.

A TFK 2006-ban alapította meg a Varró János-ösztöndíjat olyan hallgatók számára, akik kiemelkedő tanulmányi eredményük mellett „Varró János szellemiségének megfelelően, példamutatóan készülnek fel az óvodapedagógusi, tanítói hivatásukra.”⁵⁰

Varró János születésének 80. évfordulója alkalmából 2007. november 4-én a marosvécsi temetőben emlékeztek Varró Jánosra egykori kollégái, barátai, ismerősei, a TFK munkatársai és hallgatói is részt vettek a megemlékezésen. Steklács János intézetigazgató, Varró János egykori kollégája mondott itt beszédet, ahol a következőket mondta: „Pályakezdő tanárként találkoztam vele. Mindketten gyermekirodalmat tanítottunk, egy irodában dolgoztunk. Tisztán él bennem az első találkozás emléke. Bemutatkoztam neki, majd így folytattam: »a tanár úr elszánt és méltatlan utódja vagyok«. Erre ő határozott és szelíd mosolyával azt válaszolta: »Jegyezd meg Jancsikám, hogy az oktatás gerince a történelem kell, hogy legyen!« (...) Sok időt töltöttünk együtt, én csak kérdeztem, kérdeztem, ő pedig jó tanárként válaszolt. Áhítattal és borzongva hallgattam, ahogy az életéről mesélt, észrevétlenül formált, tanított engem is.”⁵¹

2007. november 27-én Varró János irodalmi emlékest volt a TFK-n, melyen vendég volt Pécsi Györgyi irodalomtörténész, és Varró János írásaiból is elhangzottak részletek. 2008. június 9-én tartották a TFK-n az *Erdélyi sorsvallató* című kötet ünnepélyes bemutatóját.

2009. november 26-án Kecskemét Megyei Jogú Város és a Kecskeméti Főiskola Tanítóképző Főiskolai Kara Varró János emlékére országos vers- és prózamondó versenyt szervezett középiskolások számára, melyre erdélyi magyar irodalmi alkotásokkal lehetett nevezni, a sikeres versenyen 28 diák vett részt. Jelenleg a TFK-n szervezés alatt áll a Varró János Alapítvány létrehozása.

50 FK TFK Kari tanácsi határozat a Varró János-ösztöndíj alapításáról, 2006. június 1.

51 Steklács János beszéde a marosvécsi temetőben, elhangzott 2007. november 4-én.

Forrás: http://steklacs.blogspot.hu/203136/varro_janosra_emlekezunk, utolsó letöltés: 2010. január 21.

Irodalom

- Ábrahám Sándorné: *Varró János irodalmi munkássága*. Válogatott bibliográfia. Tanítóképző Főiskolai Kar, Kecskemét, 1992
- Borcsa János: *Varró János hagyatéka*. Székelyföld, 2009. 1. szám 176–180. o.
- Catherine Durandin: *A román nép története*. Maecenas Könyvek, Budapest, 1998
- Dávid Gyula: *1956 Erdélyben. Politikai elítéltek életrajzi adattára 1956–1965*. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2006. 337–338. o.
- Dr. Pál-Antal Sándor–Dr. Szabó Miklós (szerk.): *A Maros megyei magyarság történetéből*. Marosvásárhely, 1997
- P. Sebők Anna: *Az erdélyi 1956-os per. Beszélgetés az egykori rab Dávid Gyula irodalomtörténésszel*. Kortárs, 2001. 10. szám, www.epa.oszk.hu/00300/00381/00051/sebok.htm, utolsó letöltés: 2010. január 6.
- P. Sebők Anna: *Kolozsvári perek 1956*. Hamvas Béla Kultúrakutató Intézet, Budapest, 2001
- Pécsi Györgyi: *A fordulat évei Romániában*. Forrás, 2009. 3. szám, 111–119. o.
- Romsics Ignác: *Volt egyszer egy rendszerváltás*. Robicon-Könyvek, Budapest, 2003
- Stefano Bottoni (szerk.): *Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság (1956–1959)*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2006
- Tófalvi Zoltán: *1956 erdélyi mártírjai I. A Szoboszlai-csoport*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2007
- Tófalvi Zoltán: *1956 erdélyi mártírjai II. Az érmihályfalvi csoport*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2007
- Tófalvi Zoltán: *1956 erdélyi mártírjai III. A Dobai csoport*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2009
- Tófalvi Zoltán–Gazda József: *Kövek a síratófalhoz*. Budapest–Stockholm, 1994
- Tófalvi Zoltán: *Az 1956-os magyar forradalom visszhangja Erdélyben*. www.arts.u-szeged.hu/doktar/texts/tofalvi_fo.html, utolsó letöltés: 2010. január 4.
- Varró János: *Erdélyi sorsvallató. Egy erdélyi 56-os utolsó vallomása*. Korda Kiadó, Kecskemét, 2008.
- Vincze Gábor: *Változás a Román Munkáspárt magyarságpolitikájában: a kolozsvári magyar nyelvű felsőoktatás felmorzsolása (1950–1959)*. Korunk, 1997. 4. szám www.epa.oszk.hu/00400/00458/00088/1997h_onap4cikk1283.htm

(Korda Kiadó, Kecskemét, 2008)